

KORIJEN IDEJE CRNOGORSKOG JEZIKA

Nakazava Takuja

This text deals with the language ideology of Vojislav P. Nikčević in the socialist Yugoslavia. The author of this paper, a Japanese doctoral student at the University of Tokyo, particularly mentions Nikčević's theories on the unity of the Montenegrin dialect and the right to call it the Montenegrin language.

Vojislav Pavlov Nikčević (1935-2007) je bio crnogorski naučnik, poznat kao autor Pravopisa crnogorskoga jezika (1993). Istraživači proučavaju njegovu ideju od 1993. godine, zato što su njegove knjige uticale na lingvistički crnogorski nacionalizam poslije raspada socijalističke Jugoslavije.¹ Međutim, ima malo prijašnjih istraživanja o njegovom djelu u socijalističko vrijeme. Vladimir Dulović analizira polemiku o

¹ Npr. vidi: A. Trovesi, „La codificazione della lingua montenegrina. Storia di un'idea“, [u:] *Studi Slavistici*, 2009, br. 6, str. 197-223

jeziku Crnogoraca od 1968. do 1970. i Nikčevićeve tekstove ove polemike, ali ne diskutuje njegovu ideju poslije ove polemike.² Istraživanje Nikčevićeve ideje u socijalističko doba potrebno nam je jer je njegov pojam o jedinstvu crnogorskog naroda stvaran savremenim naučnim pojmovima. Dakle, u ovom referatu ću se baviti analizom njegovog diskursa o jeziku Crnogoraca i crnogorske istoriografije.

Polemike o narodnom jeziku Crnogoraca

Nikčević je napisao članke o narodnom jeziku Crne Gore 1968. godine.

„Književna tradicija na narodnom jeziku u prednjegoševsko doba na cjelokupnoj teritoriji današnje Crne Gore predstavlja značajan period crnogorske kulturne i književne prošlosti...”³

Aleksandar Mladenović je kritikovao njegova „nenaučn[a] i netačn[a] tumačenja“,⁴ zato što, tvrdio je, bio je samo jedan književni jezik u Srbiji, Vojvodini i Crnoj Gori.⁵ Nikčević je Mladinovićevu kritiku nazvao „neistorijski[om]“.⁶

„A sveukupni jezik Crnogoraca u vrijeme početaka Vukove reforme ima ove karakteristike: u svim oblastima života u

² V. Dulović, „Socialist Intercessions. The Earliest Demands for a Separate Montenegrin Language (1967-1972)“, [u:] *History and Anthropology*, 2013, god. 24, br. 1, str. 166-182, posebno str. 176.

³ V. Nikčević, „Narodni jezik u crnogorskoj književnosti prednjegoševog doba (svršetak)“, [u:] *Jezik*, 1968, god. 16, br. 2, str. 52.

⁴ A. Mladenović, „Neka nenaučna tumačenja o narodnom jeziku prednjegoševske književnosti“, [u:] *Jezik*, 1969, god. 16, br. 5, str. 152.

⁵ A. Mladenović, „Još jednom povodom nekih naučnih tumačenja o narodnom jeziku prednjegoševske književnosti“, [u:] *Jezik*, 1970, god. 17, br. 5, str. 158.

⁶ V. Nikčević, „Neka neistorijska tumačenja narodnog jezika u crnogorskoj književnosti prednjegoševskog doba“, [u:] *Jezik*, 1969, god. 17, br. 2, str. 52.

upotrebi je, zvanično i nezvanično, samo jedan tip književnoga jezika, i to crnogorski. On ima mnogovjekovnu narodnu osnovu, jedinstven je, ujednačen...”⁷

Da li postoji crnogorski narodni jezik? Nikčević je insistirao da „sveukupni govori crnogorski predstavljaju jednu jezičku sferu, nedjeljivu, u nerazrušivome jedinstvu“,⁸ ali srpski lingvista Pavle Ivić je tvrdio da „ne treba tako brzo zaboraviti da Crna Gora nije jedina oblast u kojoj se mogu naći dijalekatske osobenosti“,⁹ jer na području Crne Gore ima dva dijalekta u tradicionalnoj lingvistici – istočnohercegovački i zetski. Ova polemika između lingvista je bila sukob između tradicionalne lingvistike i nacionalističke lingvistike.

Pravo na naziv jezika crnogorskog

Kako se zove jezik Crnogoraca? Novosadski dogovor (1954) je odlučio da je jezik Srba,

Hrvata i Crnogoraca srpskohrvatski ili hrvatskosrpski.¹⁰ Godine 1968. crnogorski lingvista Mitar Pešikan napisao je da je najbolji naziv jezika Crnogoraca „srpskohrvatski“.¹¹ Nikčević je kritikovao članke Pešikana. Po njemu:

⁷ V. Nikčević, „Još jednom o nekim neistorijskih tumačenja narodnog jezika u crnogorskoj književnosti prednjegoševskog doba“, [u:] *Kritika*, 1971, br. 17, str. 253.

⁸ V. Nikčević, „Čiji je takozvani Vukov jezik“, [u:] *Kritika*, 1970, br. 12, str. 384.

⁹ P. Ivić, *Srpski narod i njegov jezik*, Beograd 1971, str. 219.

¹⁰ „O pitanju naziva srpskohrvatskog“, vidi: S. Kordić, *Jezik i nacionalizam*, Zagreb 2010, str. 125-136.

¹¹ M. Pešikan, „Crna Gora i pitanja srpskohrvatskog književnog jezika“, [u:] *Stvaranje*, 1968, god. 23, br. 4, str. 356. Pavle Ivić i je koristio istu logiku. Ivić, *Srpski narod...*, str. 220.

„U člancima..., dr Mitar Pešikan je, polazeći od pretpostavke da su Crnogorci Srbi, crnogorske pisce i dalje nedvosmisleno tretirao kao srpske, a crnogorsku varijantu jezika kao ijekavsku verziju istočne, srpske varijante...“¹²

Za njega, Crnogorci nemaju prava da nazovu svoj jezik nacionalnim imenom. On je napisao:

„...I danas, kada je još uvijek na snazi Pravopis iz 1960. god, u nezvaničnoj upotrebi Srbi jezik nazivaju srpski, Hrvati hrvatskim, pa ne vidim zašto Crnogorci ne bi svoj jezik mogli nazivati svojom nacionalnim imenom...“¹³

Zato, prema Nikčeviću, Crnogorci „imaju istorijsko pravo da ga nazivaju crnogorskim nacionalnim imenom“,¹⁴ i ovo nije samo istorijsko pravo, nego je „prirodno pravo“.¹⁵

On je napisao da:

„...Iako srpski i hrvatski jezik nijesu lingvistički posebni jezici, već su im lingvističke posebnosti na nivou varijanata, Srbi i Hrvati jezik nazivaju srpskim, odnosno hrvatskim, pa stoga Crnogorci i po tom osnovu svoj jezik, iako nije lingvistički poseban jezik, mogu nazivati svojim nacionalnim imenom...“¹⁶

On je kritikovao i lingviste Vuka Stefanovića Karadžića i Aleksandra Belića, zato što su označavali karakteristike jezika Crnogoraca kao „dijalektizme“ ili „provincijalizme“.¹⁷ Po njegovoj

¹² V. Nikčević, „Jezikoslovna politika doktora Mitra Pešikana“, [u:] *Kritika*, 1969, br. 8, str. 589.

¹³ V. Nikčević, „Ko laički gleda na probleme jezika?“ [u:] *Stvaranje*, 1970, god. 25, br. 10, str. 942.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Nikčević, „Čiji je takozvani...“, str. 385.

¹⁶ Nikčević, „Ko laički gleda...“, str. 943.

¹⁷ V. Nikčević, „Kako se Crnogorcima ukida jezik“, [u:] *Ovdje*, 1984, br. 183-184, str. 29.

tezi, Vuk je nazivao „crnogorski jezik, kao i jezike ostalih južnoslovenskih naroda“¹⁸ srpskim. Za njega, takve „denacionalizacije“¹⁹ su spustile vrijednost jezika Crnogoraca.

Usmena epika i jezik Crnogoraca

Tradicija crnogorske usmene epike je igrala ulogu kao simbol srpskog ili jugoslovenskog nacionalizma. Nikčević je napisao disertaciju o Petru II Petroviću-Njegošu, i proučavao narodnu epsku pjesmu u Crnoj Gori. Njegove studije o usmenoj književnosti Crne Gore imaju svojstvenu teoriju i logiku o postanku crnogorskog naroda. Na primjer:

„Najstarije crnogorsko usmeno stvaralaštvo korijenom svojim seže u prvu etapu postanka i razvitka crnogorskoga naroda. U periodizacijskom smislu ta je etapa u istoriji jezika Crnogoraca i crnogorske književnosti poznata kao dukljansko doba.“²⁰

U njegovoj studiji, narodna usmena epika nije nasljeđe srpskoga nego crnogorskog naroda.

Njegovo proučavanje usmene epike je isto kao proučavanje porijekla crnogorskog naroda.

On je mislio da je Duklja (Zeta) prva država crnogorskog naroda, zato je uvažio etnogenetski proces u Zeti. Podržao je etnologa Špira Kulišića i napisao nekoliko recenzija i članaka u polemici o etnogenezi Crnogoraca.²¹ U njegovima recenzijama,

¹⁸ Nikčević, „Ko laički gleda...“, str. 940.

¹⁹ Nikčević, „Kako se Crnogorcima...“, str. 29.

²⁰ V. Nikčević, „Tragom najstarijeg crnogorskog usmenog književnog nasljeđa“, [u:] *Zbornik 1. kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov*, Ljubljana 1983, str. 249.

²¹ V. Nikčević, „Etnogeneza Crnogoraca“ (Povodom studije O etnogenezi Crnogoraca Špira Kulišića, Pobjeda, Titograd 1980), [u:] *Ovdje*, 1981, br. 140, str. 19; „Vrijedna knjiga o Crnogorcima“ (Povodom studije O etnogenezi

Nikčević nije samo objasnio Kulišićevu knjigu *O etnogenezi Crnogoraca*, već je i diskutovao svoju etnogenetsku teoriju o porijeklu Crnogoraca. Po njemu, etnogeneza Crnogoraca je počela od 9. vijeka i Srbi i Crnogorci su različiti narodi od početka.²²

U članku o legendi Crnogoraca napisao je:

„Preci Crnogoraca su se na samom početku svojega razvoja našli u rimskoj provinciji Prevalitani koja je, za razliku od njih, bila na daleko većem stupnju ekonomskoga i kulturnog razvoja...”²³

On je nacionalizovao crnogorske usmene epike i kritikovao Vukovo tumačenje koje vidi crnogorsku usmenu tradiciju kao srpsku. To je, po njemu, tumačenje velikosrpsstva.

Umjesto zaključka

U ovom referatu sam istraživao jezičku ideologiju Vojislava P. Nikčevića u socijalističko vrijeme. Njegova ideologija prije raspada SFRJ ima ove karakteristične teze:

1. Ideje jedinstva govora Crnogoraca
2. Pravo naziva „crnogorskog jezika“

Vlada Crne Gore je izdala *Pravopis crnogorskoga jezika* 2009. godine, poslije proglašenja nezavisnosti i smrti Nikčevića.

Crnogoraca Špira Kulišića, Pobjeda, Titograd 1980), [u:] *Bibliografski vjesnik*, 1981, god. 10, br. 1, str. 127-137.

²² V. Nikčević, „Društvenoistorijska problematika u Njegoševu [sic] djelu“, [u:] *Ars*, 1986, god. 1, br. 1, str. 43.

²³ V. Nikčević, „O jeziku i pismu slovenskih originala. Legende Vladimir i Kosara Zećanima iz krajine i Ljetopisa popa Dukljanina“, [u:] *Stvaranje*, 1979, god. 34, br. 10, str. 1599.

U ovom pravopisu piše da je „crnogorski jezik naddijalektalnog tipa“.²⁴ Sadašnja jezička ideologija Crne Gore je nasljeđe ideologije Nikčevića. Po Vladimiru Duloviću, Siniši Maleševiću i Gordani Uzelac, korijen sadašnjeg crnogorskog nacionalizma seže u socijalističko vrijeme, a ne u vrijeme poslije raspada SFRJ.²⁵ Možemo da kažemo da je Nikčevićeva ideja u socijalističko vrijeme jedan važan korijen ideje crnogorskog jezika i crnogorske nacionalne ideologije.

Bibliografija:

- Dulović V, „Socialist Intercessions. The Earliest Demands for a Separate Montenegrin Language (1967-1972)“, [u:] *History and Anthropology*, 2013, god. 24, br. 1.

- Ivić P, *Srpski narod i njegov jezik*, Beograd 1971. Kordić S, *Jezik i nacionalizam*, Zagreb 2010.

- Malešević S, Uzelac G, „A Nation-State without a Nation? The Trajectories of Nation-Formation in Montenegro“, [u:] *Nations and Nationalism*, 2007, god. 13, br. 4.

- Mladenović A, „Neka nenaučna tumačenja o narodnom jeziku prednjegoševske književnosti“, [u:] *Jezik*, 1969, god. 16, br. 5.

- Mladenović A, „Još jednom povodom nekih naučnih tumačenja o narodnom jeziku prednjegoševske književnosti“, [u:] *Jezik*, 1970, god. 17, br. 5.

- Nikčević V, „Narodni jezik u crnogorskoj književnosti prednjegoševog doba (svršetak)“, [u:] *Jezik*, 1968, god. 16, br. 2.

²⁴ M. Perović, J. Silić, Lj. Vasiljeva, *Pravopis crnogorskoga jezika i rječnik crnogorskoga jezika (pravopisni rječnik)*, Podgorica 2009, str. 5.

²⁵ Dulović, *Socialist Intercessions*, str. 166-167; Malešević S., Uzelac G., *A Nation-State without a Nation? The Trajectories of Nation-Formation in Montenegro*, [u:] „*Nations and Nationalism*“, 2007, god. 13, br. 4, str. 702.

- Nikčević V, „Jezikoslovna politika doktora Mitra Pešikana“, [u:] *Kritika*, 1969, br. 8.

- Nikčević V, „Neka neistorijska tumačenja narodnog jezika u crnogorskoj književnosti prednjegoševskog doba“, [u:] *Jezik*, 1969, god. 17, br. 2.

- Nikčević V, „Čiji je takozvani Vukov jezik“, [u:] *Kritika*, 1970, br. 12.

- Nikčević V, „Ko laički gleda na probleme jezika?“ [u:] *Stvaranje*, 1970, god. 25, br. 10.

- Nikčević V, „Još jednom o nekim neistorijskih tumačenja narodnog jezika u crnogorskoj književnosti prednjegoševskog doba“, [u:] *Kritika*, 1971, br. 17.

- Nikčević V, „O jeziku i pismu slovenskih originala. Legende Vladimir i Kosara

- Zečanima iz krajine i Ljetopisa popa Dukljanina“, [u:] *Stvaranje*, 1979, god. 34, br. 10.

- Nikčević V, „Etnogeneza Crnogoraca“ (Povodom studije O etnogenezi Crnogoraca Špira Kulišića, Pobjeda, Titograd 1980), [u:] *Ovdje*, 1981, br. 140.

- Nikčević V, „Vrijedna knjiga o Crnogorcima“ (Povodom studije O etnogenezi Crnogoraca Špira Kulišića, Pobjeda, Titograd 1980), [u:] *Bibliografski vjesnik*, 1981, god. 10, br. 1.

- Nikčević V, „Tragom najstarijeg crnogorskog usmenog književnog nasljeđa“, [u:] *Zbornik 1. kongresa jugoslovenskih etnologov in folkloristov*, Ljubljana 1983.

- Nikčević V, „Kako se Crnogorcima ukida jezik“, [u:] *Ovdje*, 1984, br. 183-184.

- Nikčević V, „Društvenoistorijska problematika u Njegoševu [sic] djelu“, [u:] *Ars*, 1986, god. 1, br. 1.

- Perović M, Silić J, Vasiljeva Lj, *Pravopis crnogorskoga jezika i rječnik crnogorskoga jezika (pravopisni rječnik)*, Podgorica 2009.

- Pešikan M, „Crna Gora i pitanja srpskohrvatskog književnog jezika“, [u:] *Stvaranje*, 1968, god. 23, br. 4.

- Trovesi A, „La codificazione della lingua montenegrina. Storia di un'idea“, [u:] *Studi Slavistici*, 2009, br. 6.